

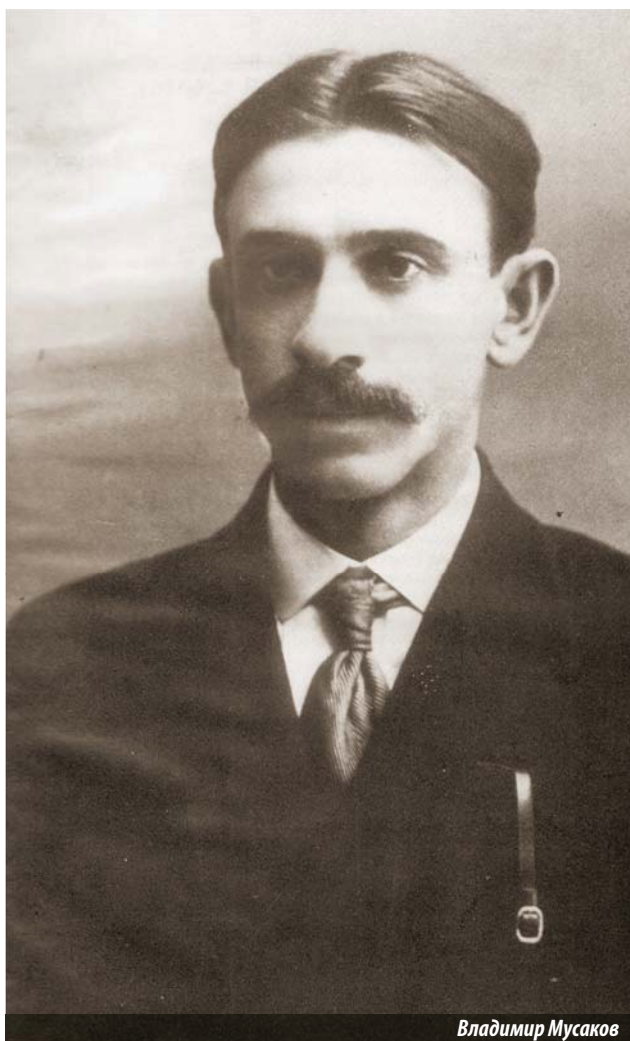
Владимир Мусаков написва една от най-известните любовни драми

В студената привечер на 29 януари 1921 г. пред Народния театър са спрели няколко фойтона. Дами с дълги рокли и наметнати с пелерини слизат от тях придружени от своите съпрузи, облечени в черни балтони. Дърветата са покрити с нежен скреж и снежни пъртини се вият в сумрака. Остава малко време преди премиерата на драмата „Далила“ от Владимир Мусаков. Постановката е на Кръстьо Сарафов и Тачо Танев.

В нея актрисата Адриана Будевска играе ролята на Далила, за първи път полуразголена. Роклята ѝ е нашита богато с камъни и перли, истински царствена. Декорите и костюмите са решение на Александър Миленков. Актрисата е на 43 години, но изглежда великолепно в ролята си. Родила е вече три деца и скоро е загубила съпруга си актьора Христо Ганчев, който умира в Балканската война. Тя е в депресия, но е неотразима на сцената.

Пред завесите, в главна роля играят още Златан Кашеров в ролята на Самсон и Султана Николова в ролята на Исахара. Сред актьорите са Елена Снежина, Никола Икономов, Олга Книпер-Чехова, Марта Попова. Зрителите са впечатлени, но критиката е противоречива.

Елин Пелин в една кратка рецензия в „Развигор“ дава не до там добра оценка. Той казва: „Госпожа Николова и Будевска не бяха съвсем в ролите си. Това причинява известна мъка у зрителите“. Всичко това Елин Пелин обяснява с обстоятелството, че пиесата е без драматична сила, без дълбочина и оригиналност. Други рецензенти пишат точно обратното. Те се възтрогват от драмата и посочват изпълнението на Будевска като силно драматично. Тя все пак успява да утвърди драмата

Владимир Мусаков

като психологическа, изградена върху трагедията на любовта.

Ето какво вижда и самата Будевска в душата на своята Далила: „Авторът майсторски е преплел душевните борби на Исахара, Далила и Самсон. Исахара тази неудовлетворена жена, на която са отнели предмета на любовта, става тигрица; тя се озверила и иска да отмъщава, та по този начин да утоли жаждата на своето сърце. Тя се хвърля да избоде очи-

те на обезсиления Самсон, за да си отмъсти на Далила. Тя чувства любовта ѝ към Самсон, злорадства и дебне върховния момент на нейната любов, за да се наслади на безсилието и да се бори с любовта си, да търси скъпия образ и да не го намери. Борбата на Исахара е външна, а на Далила – вътрешна. Исахара иска да си отмъсти, Далила – да победи себе си, да надвие своята любов.“

През сезона 1920–1921 г. „Далила“ се играе повече от двадесет пъти, не слиза от сцената и през следващия сезон. Спектакълът става толкова популярен, че излиза от печат пощенска марка, на която е изобразена самата Будевска в ролята на „Далила“.

Авторът на „Далила“ е Владимир Мусаков, който днес е неизвестен за много българи, не успява да види своята драма на сцената. Той си е отишъл от живота пет години по-рано, по време на Първата световна война. Жертва е на едно злоещо време, в което загиват много писатели, сред които са Димчо Дебелянов, Илия Иванов-Черен, Страшимир Кринчев, Владимир Попанастасов и други, отдадени на перото българи.

Драмата е построена върху апокрифни богомилски легенди и библейски мотиви. Авторът се стреми да разкрие любовта и противоречието в нея, страшната ѝ трагичност и гибелност. Вечният сблъсък между

мъжа и жената. Драмата започва с мотото от Еврипид: „Любовта е беда за човека“. Мусаков изгражда силни човешки характери. Сюжетът на известната легенда за Самсон и Далила е пресъздаден по един нов начин.

Адриана Будевска в ролята на Далила

драмата му „Далила“. През 1943 г., под редакцията на Богомил Нонев, издателство „Хемус“ отпечатва „Избрани страници“. Корицата на книгата е от художника Борис Ангелушев. Така авторът оставя светла дупка в литературата ни, но днес е познат за малцина.

Роден е в София на 25 октомври 1887 г. В столицата преминава детството му. Записва се да учи право в Софийски университет „Климент Охридски“. През това време учи френски, немски и руски език. През 1907 г. става официалното откриване на Народния театър в София. Когато Фердинанд се появява, той е осмян и освиркан от студентите. Университетът е закрит, професорите – уволнени, а студентите са разпуснати.

След това съби-

автора на „Ана Каренина“, свързано с бягството му от Ясна поляна и причините за него. Посещава Финландия. Също Хелзинки, където вероятно е имал любима жена. Негови другари от фронта твърдят, че пет дена преди

Семейството на Будевска

Умело е показан образът на силния мъж Самсон, поддал се на своята чувствена страст и красивата изкусителка Далила, която носи в себе си нежност, гордост и жестокост. „Та кой не знае Далила? И кого ли не може да увлече? Далила е красива като самото утринно слънце. Нейните очи са като два дивни сапфира, каквито няма никъде – нито в Халдея, нито във Вавилон или Египет“. Пред нея „силният е жалък и нещастен, героят пълзи и войнът става роб“.

Пет години след смъртта на автора, в печатницата на Военно-издателския фронт излиза първия том от съчинения на Мусаков – книгата му „Кървави петна“ с предговор на Никола Атанасов. После се появява и

БОДИЛ

Самотен между теменуги, омразният бодил жадуваше за ласки и целувки.

И нито една пеперуда, ни една мушица не долепи до него устица. Защото той бе от ония тръни без цвят, без мирис, без красота, що само бодеше. Обикновен бодил. . .

А теменугите цъфтяха и прецъфтяха в милувки и страст, в сладостни прегръдки. Цъфтяха теменугите и прецъфтяха.

Закъснели мушици печално бръмчаха над прецъфтелите теменуги, сякаш виждаха близкия край.

Бодилът, омразен и отбягван, стърчеше самотен страж над нежните умиращи цветя.

И когато снежинките покриха земята, той вирна глава, сам в бялата снежна пустиня, и засмука страстните ледени целувки на смъртта.

Приказка от Мусаков

тие, в което участва и Мусаков, той заминава за Москва, където следва „Право“ и „Финанси“. Това е време, в което се запознава с автори като Достоевски и Толстой. Във вестник „Ден“ от 10 ноември 1910 г. с материали за Толстой помества писмо на

смъртта си изпраща писмо до непознатата жена. Пътува и до Цариград и Букурещ.

През тези години сътрудничи на „Листопад“, „Светлина“, „Факел“ и др. издания свързани с модерни течения в литературата и изкуството. Изпраща текстове, посветени на театъра, към който студентът в Юридическия факултет на Московския университет имал особено отношение. В творчеството си Мусаков е повлиян от символизма, който е литературен път и за

други наши писатели – П. Яворов, Н. Лилиев, Д. Дебелянов, Д. Бояджиев, Г. Райчев.

Именно в Юридическия факултет на Московския университет се среща с Леонид Андреев, също студент по право, който пише разкази

и драми. Андреев се смята за основател на руския експресионизъм и е също драматична фигура в руската литература. Само на 17 години решава да изпробва своята силна воля и ляга между релсите на влака, по чудо го спасяват. През живота му следват множество опити за самоубийство. В Петербургския университет пише първите си разкази, но една от редакциите връща текстовете му със смях. Разказите му са силно повлияни от Дикенс. Затънал в дългове и злоупотреба с алкохол, по-късно се записва в Юридическия факултет на Московския университет, където се срещат с Мусаков. Успява да завърши и става адвокат, занимава се и с журналистика. Издава драмите „Към звездите“, „Цар Глад“, „Тоз, който получава плесница“, както и разкази. Леонид Андреев живее на остров Капри при Максим Горки. Тази интересна личност оказва силно влияние върху Владимир Мусаков и литературния му мироглед.

През 1912 г. българинът се дипломира и получава адвокатски права. Завръща се в София и става един от съоснователите на адвокатско дружество. Занимава се с различни дела, но и се задълбочава върху литературните си интереси. Помества кратките си белетристични творби – приказки, стихове в проза и импресии в печата. В списание „Родно изкуство“ сътрудничи със статии. Темите му в литературата са свързани с човешката самота, отчуждеността на човека от света, в който живее, постижимостта на щастието, погиващата невинност и красота в нищетата на жестоката действителност. Той иска да надмogne реалността, която го заобикаля, затваря се в светлите видения на въображението си, търси утеха в забравата и самотата.

Започва Първата световна война. Адвокат Мусаков е мобилизиран в Школата за запасни офицери, а после изпратен на Добруджанския фронт. Ранен е в сражение при село Кубадин и умира на 28 септември 1916 г. във военна болница в село Алфатар.

На фронта създава своята книга „Кървави петна“, която наподобява дневник. Това е жив разказ за видяното и преживяното по време на

кървавия ад. Суровите му слова от страдащата му душа сякаш капят по белите страници и оставят „кървави петна“. Мусаков не само ни показва жестокостите на войната, но ни прави свръхчувствителни към човешкото безумие, което причинява тя. Гробовен лъх, неизвестност, болка, страдания – това се чувства, когато човек чете тези редове.

Затрогващ момент е войникът, който наблюдава птицата, която вижда как пада нейното малко. „Моят съсед погледна птичето, повдигна се нагоре, изпълзя напред, сетне го взе в шепата си, стопли го, доближи до лицето си и изведнъж отпусна глава надолу и повече не мръдна. Струя кръв потече и се смеси с калта. А между пръстите на стиснатите ръце подаваше човка малкото голо птиче“. Мечтата на автора за мирен живот, като че ли безвъзвратно е загубено, тлее върху пепелищата. Убитите, ранените, болестите са като сън. В погледа на автора сякаш трептят пеперуди, напомнящи за спокойния живот. А „Дъждът все валеше тихо, бавно, като че ли никога нямаше да престане“... Мусаков сякаш плаче „като дете в безсилие“, „оплаква себе си и човека“, а от нас читателите завинаги взема покоя.

В отзив за „Кървави петна“ Елин Пелин пише: „Прочетох книжката „Кървави петна“ от тоя рано погинал и непроявен талант. Това е един жесток дневник от войната, написан свежо, живо, искрено...“

В последното писмо до своята майка Мусаков, като че ли предчувства края си:

Мила мамо,

Отдавна не съм се обаждал. Това, уверен съм, ви създава безпокойства и вие сте принудени да вярвате на разни слухове. За зло тия слухове сега не са дотам неверни. Аз съм ранен на три места. Пиша ви направо, без да ви заблуждавам, като вярвам, че ще бъдете извънредно твърди да понесете всичко. Раните са две в левия крак и една в лявата ръка /тая лява страна!/. В София само не искам скоро да дойда, пътят е далеч. Помислете най-сетне, че има и убити, а аз съм само ранен.

Владимир“

Както в своята книга „Кървави петна“, така и в последните му редове личи една мъжествена печал, но и силен дух. Неговите последни дни са мъчителни. За края на неговия живот разказва Георги Ст. Георгиев, който лежи с автора на „Далила“ в една стая в училището в село Алфатар, превърнато във военна болница. „Дните се нижеха. Веднъж, когато Мусаков бе върнат от превързочната, каза ни с печално лице: „Тежка е лекарската присъда. Ще ми отрежат крака. Няма що, ще се понесе“.

Когато на другия ден го внесоха вече само с един крак, бе също тъй спокоен, както преди. Но положението му се влоши и тежко предчувствие ни обхвана. По устата му почна да се появява пяна. Ние само се споглеждахме и на устата ни замръзваше думата „тетанус“.

Устата му почна да се скована. Здрави, железни клещи не можеха да я разтворят. А той спокоен поиска със знак хартия и писалка и ни написа няколко реда. Д-р Стефан Ангелов взе листа и ни прочете гласно: „Ясно и напълно виждам, чувам и предчувствам всичко, само не мога да го изкажа. Устата ми е скована. Колко жалко, че умирам. Но такава ми е била съдбата.“

Излязъл, след малко доктор Ангелов се върна бледен, развълнуван и ни каза, че Мусаков ще бъде изнесен. Там, отделно, ще му бъде по-добре.

Другарят ми от стая, бойният ми другар от полка, авторът на „Далила“ и „Кървави петна“ бе вдигнат на носилка и обръщайки се към нас – Мъждраганов и мене – отправи последния си поглед. На другия ден камбаната би един път повече...“ Върху добруджанската земя си отива Владимир Мусаков... Когато идва известието за смъртта, Вазов изпраща трогателно писмо до неговото семейство. Нарича го „такъв хубав талант.“

Оставил малко творчество Мусаков приживе не успява да издаде своя самостоятелна книга. Смъртта го отвежда в по-добрия свят. А България губи още един свой син и недо-разгърнал дарбата си писател. ◆